

אילומא דלית בהו מוח, למה להו שריפה?!

אלא פשיטא, דאית בהו מוח, ולפיכך: עצמות כל הקדשים שוברן ומחלץ המוח שבהם ושורפו לברו; אבל עצמות הפסח שאין יכול לשוברם, הרי זה שורף המוח עם העצמות עצמם.

ואי סלקא דעתך: "שימוש נותר" מילתא היא וכדרכי יצחק.

אם כן, אפילו עצמות שאר הקדשים אמאי אין טעונין שריפה, והרי נעשו בסיס לנותר ששימשהו?!

אמר משני רב נחמן בר יצחק: הכא במאי עסקינן: כגון שבשעה שבא לשורפן מצאן לעצמות כשהן שבורים וחלוצין [ריקים; שהוצא מהם המוח ואינו לפנינו].

והכי קאמרינן:

עצמות שאר הקדשים, כיון דאין בהם איסור משום שבירת העצב, הרי אנו תולין: מסתמא, קמי דנהו נותר חלוצינהו לעצמות [לפני שנעשו נותר — רוקנם] ואכל את מוחן, שהרי אסור להותיר את המוח, ואם כן מעולם לא הו "שימוש נותר", ולפיכך לא בעו שריפה.

אבל עצמות הפסח "מפני התקלה", דהיינו דיש בהן משום שבירת העצב ואסור

לשוברן קודם שניתותרו [תוספות], הרי אנו חוששין:

[אימור] (208) לבתר דנהו נותר הוא דחלוצינהו [לאחר שנעשו נותר הוא שרוקנם], כי אחר שנעשו נותר מותר לשוברן, [דקסבר האי תנא: מותר לשוברן אחר שניתותרו, כרבי שמעון, רש"י].

ואם כן הו להו העצמות עד שרוקנם "שימוש נותר", ולפיכך בעו העצמות עצמן שריפה.

רב זביד פליג על רב נחמן בר יצחק הסובר: עצמות פסח שיש עליהן ספק שמא "שימוש נותר" הן, הרי אלו טעונין שריפה; כי לדעתו, אין דין "שימוש נותר" שהוא מדרבנן [מהרש"א] חמור כל כך, כדי להטעינו שריפה בספק. (209)

ולפיכך אמר שינויא אחרינא:

הכא במאי עסקינן: כגון

שמצאן לעצמות צבורין צבורין [ערימות ג-19 ערימות], ומהן [וחלקם] חלוצין, שבדק את העליונים ומצאן חלוצין, ואילו שאר העצמות שבערימה עדיין לא בדק אם יש בהן מוח.

וקא משמע לן ברייתא בדין עצמות אלו:

דחלוצינהו באיסור קודם שנעשה נותר, ואם כן תיבעי שריפה?!

ויש לומר, דבעי לאוקמא הך ברייתא בכי האי גוונא אליבא דרבי יעקב דסבירא ליה, דבתר דהוה נותר איכא נמי איסור שבירה, דהשתא במצאן חלוצין הוה ספק גמור, ולא חמיר שימוש

208. כן היא גירסת התוספות והב"ח; וראה רש"י ומהרש"א בעמוד ב בדברי רב זביד.

209. הקשה המהרש"א: אמאי אין שורפין מספק, דטפי אית לן למימר דבתר איסורייהו חלוצינהו בהיתר אליבא דרבי שמעון, מדנימא

והרי הני גידין היכי דמי, באיזה גידין אמרה משנתנו שמתחילתן עומדין הן לשריפה כי ודאי לא יאכלום וייעשו נותר?

אילימא גידי בשר [גידין הרכין המתפשטין בבשר, רש"י חולין צ ב] שדרך לאוכלם.

אם כן למה מתחילתן עומדין הן לשריפה, **ניכלינהו** [יאכלם] ולא ייעשו נותר?!

ואי תבוא לפרש: לא עומדים היו הגידין מתחילתן להיות נותר, אלא, כך היה מעשה **דאיתותר** מתוך עצלות.

אם כן היינו "נותר", ולמה חילק התנא גידין משאר נותר?!

אלא פשיטא דמיירי בגידי צואר שאין דרך לאוכלם מחמת קשיין, ומסתמא יותירום, [ודומים הם לעצמות שנשנו בנפרד, מפני שמתחילה ידוע שיותירו אותם].⁽²¹⁰⁾

וכיון שכן תיקשי לרב: **אי אמרת בשלמא בשר נינהו** ואם אוכל אותם יוצא בהם ידי חובה, **אמטו להכי בעי** [משום כך טעונין הן] **שריפה**.

אלא אי אמרת לאו בשר נינהו, אם כן למה **להו שריפה?**! והרי אין שם "נותר" עליהן, ויכול לזרקם.

עצמות שאר קדשים **דאין בהם משום שבירת העצב**, הרי אנו תולין: כי מסתמא לכולהו הוה חליין להו ואכיל להו, כלומר: מסתמא כאשר עשה לעליונים כן עשה לתחתונים, ששברן והוציא את מוחן תוך זמן אכילתו ואכלו, וממילא לא **בעי** העצמות התחתונים **שריפה**, שהרי לא שימשו נותר מעולם.

אבל **עצמות הפסח**: "מפני התקלה" דהיינו **דיש בהן משום שבירת העצב**, חוששין אנו: **דילמא** רק הני העצמות העליונים – **חלצינהו** [רוקנם].

אבל להנך העצמות התחתונים לא **חלצינהו**, ועדיין יש בהם מוח, ולפיכך **בעי שריפה**.

אמר רב יהודה אמר רב:

כל הגידין הרי הן כבשר, ונמנין עליהן בפסח ויוצא ידי חובתו.

חוינ מגידי הצואר הנקראים "אלל הרחב" [מהרש"ל], שאין נמנין עליהן, הואיל וקשיין הן, ועץ בעלמא הן.

ומקשינן עלה ממשנתנו: **תנן: העצמות "והגידים" שבודאי ייעשו נותר, והנותר ישרפו בששה עשר**.

ופירשו: "דלאו בשר גמור הוא שיהא טעמם כטעם בשר, מיהו לענין שריפה בעי למימר דליהו בשר".

וכתב מהרש"א בביאור דבריהם, דהואיל ואין טעמם כטעם בשר להכי לא הוה בכלל "נותר" דמתניתין, וחשיב ליה באנפי נפשיה; ומשמע שם במהרש"א דאסור להותירם לדעת התוספות, ע"ש.

נותר שהוא רק מדרבנן ליבעי שריפה מספק; וראה עוד שם; וראה אריכות בזה במשנה למלך פרק י"ט מפסולי המוקדשין הלכה ט.

210. נתבאר על פי רש"י.

אמנם בתוספות הקשו על הגמרא, ממה נפשך, והרי אם באנו להוכיח שאף גידי צואר בשר הן, שוב יקשה "ניכלינהו"?!

והואיל וגיד שבכל ירך ספק הוא אם נוהג בו איסור, הרי שאסור לאוכלו מספק, ומאידך גיסא צריך לשורפו שמא אינו גיד הנשה האסור, ועל גיד זה הוא שאמרה משנתנו שעיקרו לשריפה. (211)

ופרכינן: והרי מספקא לן בגמרא בחולין בביאור דברי רבי יהודה שאמר: "והדעת מכרעת" של ימין, אם כוונתו לומר שמסופק הוא ו"דעתו שלו נוטה" לומר שהוא בשל ימין⁽²¹²⁾, או שמא פשיטא ליה כן ו"דעת תורה" היא שהכריעה שהוא של ימין⁽²¹³⁾.

ואלא [ואם כן, כפירושו של רב חסדא],

אמר משני רב חסדא: לעולם גידי צואר לאו בשר נינהו, ואילו שאר גידין בשר גמור הוא וראוי לאכילה.

ומתניתין — דמשמע, שיש גידין שהן בשר ליטען שריפה וסתמן אין נאכלין — לא נצרכא אלא לגיד הנשה.

ומיהו לא בגיד הנשה ודאי, שהוא אין טעון שריפה כיון שאסור הוא באכילה, אלא בספק גיד הנשה, ואלויבא דרבי יהודה.

דתניא: רבי יהודה אומר: אינו נוהג — גיד הנשה — אלא בירך אחת ואין ידוע באיזו, והדעת מכרעת בשל ירך ימין.

נאסר קודם הדיבור שכבר נאסר כן לבני יעקב, ואם כן נדחה הוא מפני עשה שקודם הדיבור. ועוד: הרי עשה של אכילת פסח נשנה לאחר הדיבור, דכתיב "ובשלת ואכלת", וראה שם מה שכתב בזה.

ב. הקשה בספר "פתח הבית": קצת קשה למאן דאמר ספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, אם כן סוף סוף כיון שלא היה באפשרי לאכול בלילה על כל פנים מחמת ספק, יהיה מה שיהיה סוף סוף אינו בכלל נותר?! וראה שם שיישב שתי קושיות אלו חדא בחברתה.

212. שהרי כתיב אצל המלאך שנאבק עם יעקב: ויאבק איש עמו עד עלות השחר. וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה [בראשית לב], "וסתם הנאבק עם חברו כשהוא נותן ימינו לשמאל חברו וחובקו, ידו מגעת מאחוריו עד ירך ימינו", רש"י חולין צ ב.

213. משום דאמר קרא: אשר על כף הירך

אבל במנחת חינוך מצוה ח בד"ה והנה הלאו, כתב: "והנה הלאו הזה [שלא להותיר] הוא רק בדברים הראויים לאכילה, [בוה] הזהירה תורה דלא נתעצל באכילתם ולא ישארו, אבל דברים שאינם ראויים לאכילה אפילו יכול לאוכלן אלא דאינן בשר גמור, מכל מקום כיון דאין אוכלים אין צריך לאכול ומותר להותיר", וצייין לסוגייתנו ולדברי התוספות, וכן כתב בספר "פתח הבית" ראה שם.

211. א. הקשה השאגת אריה סימן צו: יבוא עשה ד"ואכלו את הבשר" וידחה לא תעשה ד"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה"?! [ועיין חזון איש יו"ד רי"ד לדרך פט שתירץ קושייתו, וראה ביאור דברי החזון איש בספר "דברי תורה", ליקוט מדברי החזון איש לפי סדר פרשיות השבוע, מעורך ה"חברותא"].

ואפילו לפי מה שכתבו תוספות [קדושין לח א] בשם הירושלמי, שאין עשה דקודם הדיבור היינו קודם מתן תורה, דוחה את לא תעשה שלאחר הדיבור; הרי מוקמינן לה כאן כרבי יהודה, והוא סבירא ליה בחולין, שאף גיד הנשה

לא נצרכא משנתנו אלא לשמנו [שומנו] הגיד הנשה שאינו אסור מן התורה, וללמדנו באה המשנה, שאסור הוא באכילה [רש"י] ומתחילתו עומד הוא לשריפה. (214)

דהכי תניא: שמנו של גיד הנשה מותר הוא מן התורה, וישראל קדושים הם [עושין סייג לתורה, רש"י חולין צא א] ונוהגין בו אסור.

והואיל ומותר הוא מן התורה, שם "נותר" עליו וטעון שריפה, ומתוך שאסור לאוכלו, ודאי ייעשה נותר, וישרפנו.

רבינא אמר משני: משנתנו מדברת בגיד הנשה החיצון, הגיד שבצידו החיצון של הירך הרואה את האויר [ולא בצד הפנימי הרואה את הירך השניה], שאינו אסור אלא מדרבנן.

ונמצא שעל כרחו הוא מותרו, כי אינו יכול לאוכלו מדרבנן, אך הואיל ומדאורייתא מותר הוא, הרי שם "נותר" עליו, וטעון שריפה.

וכדרב יהודה אמר שמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל: שני גידין הן:

א. פנימי [הרואה את הירך השניה] הסמוך לעצם הקולית התחוב בבוקא דאטמא, הרי הוא אסור, וחייבין עליו מלקות, דמדאורייתא אסור הוא. (215)

ב. חיצון [הרואה את האויר שמחוץ לבהמה]

תפשוט מכאן דכפוקי מספקא ליה לרבי יהודה באיזו ירך נוהג גיד הנשה, ונמצא שכל גיד ספק נותר הוא, ולפיכך טעון הוא שריפה מספק.

דאי מיפשט פשיטא ליה דבשל ימין נוהג, אם כן: ההיא — של שמאל — דהיתירא, ניכליה ואינו בא לידי נותר, ואילו אותו גיד — של ימין — דאיכורא, נישדיה יורקנו ולמה ליה שריפה, שהרי אין בו דין נותר כיון שאסור הוא באכילה!?

אמר משני רב איקא בר חיננא: לעולם בגיד הנשה מיירי, וכרבי יהודה הסובר: אין שני הגידין שבשתי הירכות אסורין, ולעולם יש לומר, כי מיפשט פשיטא ליה לרבי יהודה, כי הגיד שבירך ימין — אסור, ושבירך שמאל — מותר.

ומשנתנו, שביארנו, כי היא מדברת בגיד הנשה שאינו אסור אלא מספק:

כגון שהוכרו ולכסוף נתערבו.

כלומר: מתחילה קודם שניטלו הגידין מן הירכות ודאי הוכרו שהרי אין לך אדם שאינו מכיר בין צד ימין לצד שמאל, אך לאחר שניטלו הגידין מן הירכות אין ידוע איזה ניטל מן הירך הימנית ואיזה ניטל מן השמאלית [רש"י חולין], ומספק אין אוכל שום גיד ולשריפה הן עומדין.

רב אשי אמר, משני שינויא אחרנא לפרש "גידין" שבמשנתנו דלא תיקשי לרב:

214. דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, מנחת חינוך מצוה ח.

215. ברש"י כאן ובחולין הוסיף ביאור: שהוא

המיומנת שבירך; או משום דכתיב "בהאבקו עמו", כאדם שחובק את חברו וידו מגעת לכף ימינו של חברו, גמרא חולין צא א.

אלא: ל"באש תשרופו" הוא שייך, וללמדך: ליתן לו בוקר שני לשריפתו, והכי קאמר קרא: והנותר ממנו בזמן שאסרתי לך דהיינו בוקר ראשון, הרי כשיבוא בוקר שני שהוא חול המועד תשרפנו, אבל ביום טוב, לא [רש"י שבת קלג א.](218)

אביי אמר משני: כיון דאמר קרא "עולת שבת בשבתו", ולמדנו ממה שאמר הכתוב "בשבתו" שיקטיר על המזבח רק עולת אותה שבת, ולא עולת חול יקטיר בשבת, ולא עולת חול — כגון אברי תמיד של ערב יום טוב שלא הוקטרו מבעוד יום [רש"י שבת כד א] — יקטירם ביום טוב.

הרי למדנו, שאפילו הקטרת אברי עולה של חול אינו דוחה את היום טוב, וכל שכן שריפת פסול של עולת חול שאינו דוחה; והרי הפסח קרבן של חול הוא, כיון דזריקת דמו בערב הפסח הוא. (219)

רבא אמר משני: כיון דאמר קרא: אך אשר

הפמוך לבשר [מובלע בבשר], הרי הוא אסור מדרבנן ואין חייבין עליו מלקות. (216)

שנינו במשנה: חל ט"ז להיות בשבת ישרפו לאחר השבת לפי שאינן דוחין לא את השבת "ולא את יום טוב": (216*)

ותמהינן: **ואמאי** אינו דוחה את היום טוב [רש"י]?! (217)

וניתי עשה דכתיב בנותר "באש תשרופו", וידחי לא תעשה דמלאכת יום טוב?!

אמר משני חזקיה, **וכן תני דבי חזקיה** [כן הובאה גם ברייתא בבית מדרשו של חזקיה]:

כיון דאמר קרא: לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו "עד בוקר" באש תשרופו, שאין תלמוד לומר "עד בוקר", שהרי היה לו לומר "והנותר ממנו באש תשרופו" כיון שכבר אמר בתחילת הפסוק "עד בוקר".

ומה תלמוד לומר "עד בוקר"?

נתון לאורכו של שופי כשפורעין את הירך, ואותו גיד ראשו אחד מחובר בעצם האליה, ומשם נפשט לאורך השופי עד מקום חיבור הקולית ועצם הירך [בוקא דאטמא], ושם הוא סמוך לעצם.

218. ואם תאמר, נילף מהכא שאין עשה דוחה את לא תעשה בכל התורה?! "ושמא מכאן לא נילף לפי שיכול לעשות לאחר יום טוב", תוספות ישנים שבת כה א, ד"ה ה"ל.

219. והוא הדין שאין יכול להקטיר את אמורי הפסח בלילה שהוא יום טוב, כיון דקרבן של חול הוא; ומה שאמרה תורה גבי פסח "ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח", אין הכתוב מדבר אלא

נתון לאורכו של שופי כשפורעין את הירך, ואותו גיד ראשו אחד מחובר בעצם האליה, ומשם נפשט לאורך השופי עד מקום חיבור הקולית ועצם הירך [בוקא דאטמא], ושם הוא סמוך לעצם.

216. ברש"י כאן ובחולין הוסיף ביאור: שהוא הגיד הקצר הניתן בסוף השופי לרוחבו, ומובלע בכף הסובבת את הקולית.

*216. צל"ח; וראה שם שביאר, למה לא העמידה הגמרא דבריה על תחילת המשנה.

217. אבל ודאי שעל שבת לא הקשה, דעל שבת לא היה לו לומר כל כך בפשיטות שידחה לא

רב אשי אמר מתרץ: אי אפשר שידחה עשה של שריפת נותר את לא תעשה של מלאכת יום טוב, כיון ד"שבתון" האמור ביום טוב, עשה הוא לשבות ממלאכה שכן משמעות הכתוב "שבות ממלאכה", ונצטרף עשה זה ללאו האמור על מלאכה ביום טוב.

ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה. (221)

מתניתין:

יש חלקי בשר בגדי, שכאשר הוא קטן ורך, הן רכים וראויים לאכילה. ומשגדל הגדי מתקשים הם, ושוב אינם ראויים לאכילה.

חלקים אלו, גם בהיותם בגדי, אין בהם מצות אכילה ויכול להותירם נראב"ד, וראה הערה (222), הואיל ועתידיים הם להקשות ולא יהיו ראויים לאכילה.

והכלל לידע איזה חלק נאכל ואיזה אינו נאכל:

יאכל לכל נפש "הוא לבדו" יעשה לכם; ויש ללמוד:

"הוא": ולא מכשיריו של אוכל הנפש, היכולין ליעשות מבעור יום.

"לבדו":

א-T9 ולא מילה שלא בזמנה הבאה מקל וחומר.

כלומר: דאי לא ממעט ליה קרא, אתיא בק"ו לדחות: ומה צרעת שדוחה את העבודה ועבודה דוחה את השבת, הרי מילה — אף שלא בזמנה — דוחה אותה, ואם יש בהרת במקום המילה יקוצנה; שבת שנדחית מפני עבודה, אינו דין שתהא מילה שלא בזמנה דוחה אותה. ואתיא קרא ומיעטה, דכיון דשלא בזמנה היא ישהנה למחר. (220)

וכיון שכן, אף שריפת קדשים יש לך לדמות למילה שלא בזמנה, ולא לדחות יום טוב אף דקיימא לן בעלמא עשה דוחה לא תעשה, כיון דאפשר להשהותו.

לא תעשה, והיא תמיה עצומה, וצע"ג.

221. ושאר האמוראים שלא תירצו כרב אשי, משום דסבירא להו ד"שבתון" אינו עשה, כן מבואר בתוספות ישנים שבת כה א, ד"ה ה"ל.

222. הרמב"ם פרק י מקרבן פסח הלכה י, כתב לגבי גידין שסופן להקשות [והיא סוגיא בגמרא כאן], כי נאכלין הן בפסח, אלא שאין נמנין עליהן.

וכיון שכן, הרי אף משנתנו יש לבאר בשתי פנים:

א. כי הנידון הוא רק לענין מינוי, וכלשון רש"י בד"ה יאכל בגדי הרך "אין נמנין עליו בפסח".

בארבעה עשר שחל להיות בשבת, הואיל וקרבן של שבת הוא, כמבואר כל זה לעיל בפרק תמיד נשחט, רש"י.

220. ברש"י כתב דוגמא למילה שלא בזמנה: "כגון גר שנתגייר" וקטן שנאנס אביו ועבר זמנה.

וכתב בדבר אברהם חלק ב סימן כה אות ב: והוא פלא, אטו למעוטי מילת גר שאינה דוחה יום טוב צריך קרא! והרי לאו מצוה היא אלא הכשר שיבוא על ידי זה לדת ישראל ומהיכא תיתי שתדחה ללא תעשה דיום טוב.

ואף שכתבנו לעיל [שם אות א], דממילא אית בה גם קיום מצות מילה קצת, מכל מקום מצות עשה חיובית לא היא, ואינה בכדי לדחות